

şânî, Hâkânî, Evhadüddin Enverî, Selmân-ı Sâvecî, Kâşânî, Şifâî-yi İsfahânî, Rûknâ, Zahîr-i Fâryâbî ve Kemâleddin-i İsfahânî mevcuttur. Kaynaklarda Neşâtî'nin Şehîdî, Vehbî, Hey'etî, Rüşdî ve Nazîm gibi birçok şaire hocalık ettiği kayıtlıdır. Ayrıca devrinde yetiştirici bir sanatkar görevi yapmış; şiiriyle Nazîm, Vecdî, Mezâkî Süleyman Efendi, İsmetî, Şehîdî, Nakşî İbrâhim Efendi, Lebîb-i Âmidî, Fasîh Dede, Sâkîb Dede, Gavsî Dede, Şeyh Galib, Nedîm, Ahmed Haşim, Yahya Kemal Beyatlı, Ahmet Hamdi Tanpınar ve İlhan Berk gibi eski ve yeni şairleri etkilemiştir.

Eserleri. 1. Divan. Bazı yazma nüshaları İstanbul Üniversitesi (TY, nr. 545), Millet (Ali Emîrî Efendi, Manzum, nr. 449) ve Topkapı Sarayı Müzesi (Hazine, nr. 937) kütüphanelerinde bulunan divanı ilk defa Sadettin Nüzhet (Ergun) yayımlanmış (İstanbul 1933), eserin tenkitli neşrini Mahmut Kaplan gerçekleştirmiştir (İzmir 1996). Bu neşirde yirmi yedi kaside, 137 gazel, bir murabba, bir tahmis, on beş rubâî, dört tarih, iki kıta ve üç matla' bulunmaktadır. Bundan hareketle İsmail Ünver ve Bayram Ali Kaya seçmeler yapmış, Ömer Savran ise bir tahlil çalışması hazırlamıştır (bk. bibl.). **2. Hilye-i Enbiyâ.** 187 beyitlik bu küçük mesnevi bir tür manzum peygamberler tarihidir. Nüshaları Konya Mevlânâ Müzesi (nr. 1175/4), Süleymaniye (Âşir Efendi, nr. 331) ve Tire Necib Paşa (nr. 136-137) kütüphanelerinde bulunan eser ilk defa Şeyh Vasfî tarafından yayımlanmış (İstanbul 1312), daha sonra Sadettin Nüzhet (Ergun) risâleyi *Neşâtî Divânı*'nın sonuna eklemiştir. Hz. Peygamber'e yazılan na't dışında on dört peygamberle ilgili hilyelerin yer aldığı eser üzerinde Bayram Ali Kaya yüksek lisans tezi hazırlamıştır. **3. Edirne Şehrengizi.** Neşâtî, eksik olduğu izlenimini veren 144 beyitlik bu mesnevinde mahallî tasvirlerle yer vermemiş, kaleme hitap ettikten sonra on dört güzelin methine geçmiş, "N'ola olsa bu nazm-ı şehrengiz / Medh-i Bayram ile neşât-âmîz" diyerek eserini bir bakıma bu şahıs için kaleme aldığını ifade etmiştir. Mahmut Kaplan tarafından divanın sonunda yayımlanan mesnevinin bazı nüshaları İstanbul Üniversitesi (TY, nr. 545) ve Süleymaniye (Murat Molla, nr. 417) kütüphanelerinde bulunmaktadır. **4. Şerh-i Mûşkilât-ı Örfî.** Seb-k-i Hindî üslûbunun güçlü temsilcilerinden olan Örfî-i Şîrâzî'nin bazı güç beyitlerini açıklamak üzere kaleme alınan bu küçük eserin yazma nüshaları İstanbul Üniversitesi (TY, nr. 3655) ve Süleymaniye (Esad Efendi, nr. 1698/3) kü-

tüphanelerinde kayıtlıdır. Neşâtî'nin Fars dili ve edebiyatına, bilhassa seb-k-i Hindî üslûbuna olan hâkimiyetini gösteren eseri Turgut Karabey ve Mehmet Atalay yayımlamıştır (Erzurum 1999). **5. Kavâid-i Deriyye.** *Kavâid-i Fûrs* adıyla da anılan eserin Neşâtî'ye aidiyeti tartışmalıdır. Eser, ilk defa Uşşâkizâde İbrâhim Efendi ve Şeyhî Mehmed Efendi'nin *Şekâik* zeyillerinde zikredilmiş, Safâî tezkiresinde başka bir şaire ait olabileceğini belirtmişse de *Sicill-i Osmânî* ve *Osmanlı Müellifleri* gibi kaynaklarda Neşâtî'ye nisbet edilmiştir (Hacı Selim Ağa Ktp., Aziz Mahmud Hüdayî, nr. 1797/1; İÜ Ktp., TY, nr. 978/2; Köprülü Ktp., Mehmet Âsım Bey, nr. 439). **6. Tuḥfetü'l-ʿuṣṣâk.** Kaynaklarda zikredilmeyen ve ilk defa Mahmut Kaplan tarafından tanıtılan bu Farsça eser, Sultan Veleddin'in yetmiş beytinin beşer beyitle mesnevi biçiminde şerhinden ibaret olup 1073'te (1662-63) yazılmıştır (Nuruosmaniye Ktp., nr. 2370/3). **7. Mektup.** Başlığından anlaşıldığına göre Edirne'de bulunan Neşâtî'nin İstanbul'da yaşayan bestekâr Hâfız Post Mehmed Çelebi'ye gönderdiği bu tarihsiz mektubun kenarında biri şaire ait, diğeri Nâilî-i Kadîm'in buna nazîresi olan iki şiir kayıtlıdır. M. Kemal Özergin'in bir makale ile tanıttığı mektup dönemin belâgat sanatının özelliklerini göstermesi bakımından önemlidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Neşâtî Divânı (haz. Mahmut Kaplan), İzmir 1996; Güftî, *Teşrifâtü's-suarâ*, İÜ Ktp., TY, nr. 1533, vr. 42^b-43^a; Güftî ve *Teşrifâtü's-suarâsı* (haz. Kâşif Yılmaz), Ankara 2001, s. 224-227; Abdurrahman Hibri, *Enisü'l-mûsâmîrîn*, İÜ Ktp., TY, nr. 451, vr. 86^a; Rîzâ, *Tezkire* (nşr. Ahmed Cevdet), İstanbul 1316, s. 99-100; Safâî, *Tezkire*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2549, vr. 278^a; İsmail Belîğ, *Nuhbetü'l-âsâr* (nşr. Abdülkerim Abdulkadiroğlu), Ankara 1999, s. 458-465; Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyiü'l-fuzalâ*, Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 2361, vr. 285^a; Sâkîb Dede, *Sefîne*, II, 96-98; Esrar Dede, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*, İÜ Ktp., TY, nr. 1247, vr. 154^b-155^b; Süleyman Fâik Efendi, *Mecmua*, İÜ Ktp., TY, nr. 3472; *Sicill-i Osmânî*, I, 221; Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb*, İstanbul 1309, s. 226; Fâik Reşâd, *Eslâf*, İstanbul 1312, s. 164; Ahmed Bâdî Efendi, *Rîqâz-ı Belde-i Edirne*, Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 10392, s. 556; *Osmanlı Müellifleri*, II, 445; Hammer, *GOD*, III, 497; Köprülü, *Eski Şairlerimiz Divan Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1931, s. 343-344; Sadettin Nüzhet (Ergun), *Neşâtî: Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1933; Ağâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi I*, Ankara 1984, s. 330; İsmail Ünver, *Neşâtî*, Ankara 1986; XVII. Yüzyıl Divan Şairlerinden *Neşâtî: Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Hilye-i Enbiyâ'sının Tenkitli Metni* (haz. Bayram Ali Kaya, yüksek lisans tezi, 1991), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Rıdvan Canım, *Başlangıçtan Günümüze Edirne Şairleri*, Ankara 1995, s. 313-318; Bayram Ali Kaya, *Neşâtî*, İstanbul

1998; *Neşâtî Divânı'nun Tahlili* (haz. Ömer Savran, doktora tezi, 2003), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; M. Kemal Özergin, "Neşâtî Dede'nin Bir Mektubu", *Hisar*, sy. 74, Ankara 1970, s. 25-27; İlhan Berk, "Neşâtî", *Hürriyet Gösteri*, sy. 17, İstanbul 1982, s. 77; Mahmut Kaplan, "Seb-k-i Hindi Şairlerinden Fehîm, İsmetî, Nâ'îlî ve Neşâtî'nin, Divanlarına Göre Şair ve Şiir Hakkındaki Görüşleri", *Hece*, sy. 53-55, Ankara 2001, s. 279-281; Abdülkadir Karahan, "Neşâtî", *TA*, XXV, 206; "Neşâtî Ahmed Dede", *TDEA*, VII, 33-34.

BAYRAM ALI KAYA

NEŞ'ET

(bk. HOCA NEŞ'ET).

en-NEŞR

(النشر)

İbnü'l-Cezerî'nin

(ö. 833/1429)

kırâat-i aşereye dair eseri.

Tam adı *en-Neşr fi'l-kırâ'âtî'l-ʿaşr*'dir (*Neşrü'l-kırâ'âtî'l-ʿaşr*, *en-Neşrü'l-kebîr*). Yıldırım Bayezid'in daveti üzerine 798'de (1396) Bursa'ya giden İbnü'l-Cezerî, kitabının sonunda verdiği bilgiye göre (II, 469) eserini 799 yılının Rebûlevvel ayında (Aralık 1396) kaleme almaya başlamış, aynı yılın zilhicce ayında (Eylül 1397) tamamlamıştır. Müellif *en-Neşr*'i yazmasında, insanların kırâat-i seb'a'ya göre düzenlenen *et-Teysîr* ve *eş-Şâtibiyye*'nin dışında kalan kıraatleri Kur'an'dan saymamalarının etkili olduğunu belirtir. Bu sebeple yedi kıraat dışındaki sahih okuyuşları da içine alacak şekilde yedi imamin yanında üç imamin okuyuşlarını da aldığını, her imamin iki râvisini, her râvinin iki tarikini ve her tarikin Doğu-Batı ve Mısır-İrak olmak üzere diğer iki tarikini gösterdiğini ifade eder; ardından imamları, râvilerini ve tarikleri tanıtır (I, 54-55). Kitabın isminden tevriye yaparak eserinin on kıraati yaydığını (*neşrü'l-aşr*) ve kıraat ilminin *en-Neşr* ile diri olduğunu (*hayyün bi'n-Neşr*) bildirir.

İbnü'l-Cezerî kitabında rivayette bulunduğu kaynakları senedleriyle birlikte zikretmiştir. Bunlar arasında Ebû Amr ed-Dâ'nî'nin *et-Teysîr* ile *Câmî'u'l-beyân fi'l-kırâ'âtî's-sebʿ*, İsmâil b. Halef el-Ensârî'nin *el-ʿUnvân*, Kâsım b. Firruh eş-Şâtibî'nin *Hırzû'l-emânî ve vehû'l-tehânî*, Mekî b. Ebû Tâlib'in *et-Tebşıra*, Ebû't-Tayyib İbn Galbûn'un *et-Tezkire*, Ali b. Muhammed es-Sehâvî'nin *Cemâlû'l-kurâ ve kemâlû'l-ikrâ*, Mübârek b. Hasan eş-Şehrezûrî'nin *el-Mişbâh fi'l-kırâ'âtî'l-ʿaşr* ve Ebû'l-İz Muhammed b. Hüseyin el-

Kalânîsî'nin *el-İrşâd fi'l-ʿaşr* adlı eserleri kaydedilebilir (diğerleri için bk. *en-Neşr*, I, 58-98). Kıraat ilmiyle ilgili hemen her konuya yer verilen eserin ilk bölümünde Kur'an'ı öğrenmenin ve okumanın faziletine dair rivayetler aktarılmış, Kur'an ve mushaf tarihine kısaca temas edildikten sonra sahih kıraatin şartları üzerinde durulmuş, bu konuda çalışma yapanların görüşleri nakledilmiştir. Şâz kıraatlara ve bunların namazda okunmasına da değinen İbnü'l-Cezerî yedi harf ve bunun kıraat ilmiyle ilgisine geniş yer ayırmıştır. Bu arada namazlarda kıraatin Arapça dışında bir dille câiz olup olmayacağı hususunu da irdelemiş, ardından kıraat farklılığının sebeplerini araştırmıştır (I, 1-54). Daha sonra okuduğu kitapları ve bunlara dair senedleri ayrıntılı biçimde vermiş (I, 58-98), kıraat imamlarının biyografilerini, kendisinin onlara ulaşan silsilesini, bu imamların râvilerini ve tariklerini kaydetmiştir (I, 99-192). Ardından kıraat meselelerine giren müellif harf, mehâricü'l-hurûf, harflerin sıfatları, vakf ve ibtidâ, med konularını işlemiş, hemze konusunu da bütün yönleriyle ele almıştır (I, 362-491). Kitabın II. cildi idgam ile başlar. Burada kıraat ve tecvid ilimlerinin önemli bahisleri ele alınarak kıraat imamlarının tercihleri gösterilmiş (1-206), genel nitelikteki konulardan sonra imamların okuma tercihleri sûrelere göre anlatılmış (206-405), eserin sonunda Kur'an okurken tekbir getirme, Fâtîha'nın namazlarda okunması ve hatim yapma konularına yer verilmiştir (405-469).

Yazıldığı tarihten itibaren büyük itibar görek bir bakıma Dâni'nin *et-Teysir*'inin yerini alan ve çok sayıda yazma nüshası bulunan eser ilk defa Muhammed Ahmed Dehmân tarafından neşredilmiş (I-II, Dimaşk 1345), ancak Ali Muhammed ed-Dabbâ'nın neşri daha çok yaygınlık kazanmıştır (I-II, Kahire, ts., 1976; Beyrut 1940, 1985). *en-Neşr* üzerine bazı ihtisar çalışmaları yapılmış olup bunların en meşhuru müellife ait *Takrîbü'n-Neşr fi'l-kırâ'ât* adlı eseridir (*et-Takrîb fi muhtaşarı'n-Neşr; Muhtaşarü'n-Neşr fi'l-kırâ'ât* adlı eser; *en-Neşr üs-sağır*). Bursa'da 10 Muharrem 804'te (20 Ağustos 1401) tamamlanan ve on imamın kıraatinin ikişer râvisi, her râvinin ikişer tariki ve her iki tarikin yine ikişer tariki şeklinde ele alınan eseri İbrâhim Atve İvaz yayımlamıştır (Kahire 1381/1961, 1412/1992). Ebü'l-Fazl İbnü's-Şihne el-Halebî (Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Muhammed b. Ali en-Nüveyrî, neşreden giriş, I, 15) ve Mustafa İzmîrî de (*Muhtaşarü'n-*

Neşr fi'l-kırâ'ât adlı eser, Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 66/1) eseri ihtisar etmiştir. İzmîrî'nin *Tahrîrü'n-Neşr min tariki'l-ʿaşr* adlı diğer bir kitabı (Dârü'l-kütübü'z-Zâhiriyye, nr. 7715/1) *en-Neşr* üzerine yapılmış bir nevi tahrir çalışmasıdır (bk. İZMİRİ, Mustafa).

İbnü'l-Cezerî, onlu sistemi yaygınlaştırmak için yedili sistemde yapıldığı gibi *en-Neşr*'de verilen temel bilgileri manzum hale getirerek *Ṭayyibetü'n-Neşr fi'l-kırâ'ât* adlı eseri meydana getirmiştir. 799 (1397) yılında kaleme alınan eser 1019 beyit olup 434 beyit usule, geri kalanları ferşü'l-hurûf ve tekbire dairdir. Çeşitli kütüphanelerde pek çok nüshası bulunan ve muhtelif baskıları olan (nşr. Hasan et-Tûhî, Kahire 1282, 1302 [mecmua içinde, taş baskı], 1307, 1308; nşr. Ali Muhammed ed-Dabbâ', Kahire 1354/1935 [*İthâfû'l-berere fi'l-kırâ'ât ve'r-resm ve'l-âz ve't-tecvîd* adlı mecmua içinde, s. 168-263]) *Ṭayyibetü'n-Neşr* üzerine yapılan şerhlerden bazıları şunlardır: Müellifin oğlu Ebû Bekir Ahmed, *Şerhu Ṭayyibetü'n-Neşr fi'l-kırâ'ât* adlı eser (nşr. Ali Muhammed ed-Dabbâ', Kahire 1950; nşr. Enes Mihre, Beyrut 1418/1997); Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Muhammed en-Nüveyrî, *Şerhu Ṭayyibetü'n-Neşr fi'l-kırâ'ât* adlı eser (bk. bibl.); Mûsâ Cârullah, *Şerhu Ṭayyibetü'n-Neşr fi'l-ʿaşr* (Kazan 1912). Muhammed Sâlim Muhaysin, *Ṭayyibetü'n-Neşr*'i esas alarak Ezher'deki kıraat talebeleri için *el-Mühezzeb fi'l-kırâ'ât* adlı eser ve *tevcihuha min tariki Ṭayyibetü'n-Neşr* adıyla bir çalışma yapmıştır (I-II, Kahire 1969). Ali Osman Yüksel, *İbn Cezerî ve Ṭayyibetü'n-Neşr* adlı doktora tezinde (İstanbul 1996) Kur'an tarihine ve kıraat ilmine genel bir bakış yapmış, İbnü'l-Cezerî'nin hayatını ve eserlerini incelemiş, *Ṭayyibetü'n-Neşr*'in baştan itibaren 432 beytinin Türkçe'ye tercüme ve izahını yapmıştır (diğer şerhler ve çalışmalar için bk. *Keşfü'z-zunûn*, II, 1118; *İzâhu'l-meknûn*, II, 89; Brockelmann, II, 260; Ali Osman Yüksel, s. 251-252).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, I, 54-55, 58-98; II, 469; ayrıca bk. tür.yer.; a.mlf., *Takrîbü'n-Neşr fi'l-kırâ'ât* adlı eser (nşr. İbrâhim Atve İvaz), Kahire 1381/1961, s. 1; a.mlf., *Câmi'ü'l-esânîd*, Süleymaniye Ktp., Dârülmescnevî, nr. 11, vr. 18*; Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Muhammed b. Ali en-Nüveyrî, *Şerhu Ṭayyibetü'n-Neşr fi'l-kırâ'ât* adlı eser (nşr. Mecdî M. Sürür Sa'd Bâslûm), Beyrut 1424/2003, neşreden giriş, I, 15; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1118; *İzâhu'l-meknûn*, II, 89; Brockelmann, GAL, II, 260; Ali Osman Yüksel, *İbn Cezerî ve Ṭayyibetü'n-Neşr*, İstanbul 1996, s. 251-252.

ABDÜLHAMİT BİRİŞİK

NEŞRÎ

(نشری)

(ö. 926/1520 [?])

Osmanlı tarihçisi.

Neşrî mahlası olup asıl adı bilinmemektedir. Bursa şer'iyye sicillerine dayanarak tam adının Hüseyin b. Eyne Bey olabileceği belirtilir (İnalçık, *Belleten*, XXIX/116 [1965], s. 667). Şuarâ tezkirelerinde sadece Neşrî diye geçen müellif kaynaklarda bazan Mevlânâ Neşrî (Hoca Sadeddin, II, 40) ve XIX. yüzyıldan itibaren Mehmed Neşrî adıyla zikredilir. Bunun da Kâtib Çelebi'deki Mehmed en-Neşrî kaydından (*Keşfü'z-zunûn*, I, 284) geldiği söylenebilir. Karamanlı ve Sultan Selim'in hizmetlilerinden olduğu bilinmektedir (Latîfî, s. 527). Tahsilini Bursa'da tamamladığı ve uzun yıllar burada ikamet ettiği kesindir. Mevlânâ sıfatı ilmiye mensubu olduğunu gösterir. II. Murad döneminde Bursa subaşılığı yapan Koca Nâib'in meclislerinde bulunduğu (Nöldeke, XV [1861], s. 367) ve 1481'de Fâtih Sultan Mehmed'in ölümünün ardından çıkan hadiselerle şahit olduğu anlaşılır. Eserinden, II. Bayezid'in son zamanlarında Bursa'da Sultaniye Medresesi'nde müderrislik yaptığı çıkarılabilir de Fâtih'in ölümü sırasında "sâhib-i ayârin" çadırında bulunduğunu belirtmesi kendisinin bürokrasiyle ilgili olduğu zannını verir. O devirde ilmiye ile bürokrasinin iç içeliği sebebiyle her iki görevi de yapmış olabilir. Muhtemelen Kanûnî Sultan Süleyman'ın cülûsunu müteakip 926 (1520) veya 927'de (1521) vefat etmiştir. Bursalı Mehmed Tâhir'e göre Bursa'da Mevlâî Süleyman Efendi'nin yanındaki mezarı yol genişletmeleri sırasında harap olmuştur (*Osmanlı Müellifleri*, III, 150).

Neşrî'nin en önemli eseri *Kitâb-ı Cihannümâ* adlı tarihidir. Eserini II. Bayezid'in emriyle yazdığına dair iddianın (Hammer, IV, 92) kuvvetli bir dayanağı yoktur. Kendi ifadesine göre telif sebebi, diğer ilimlere dair eserlerin çok olmasına rağmen tarih alanındaki kitapların dağınık bir halde bulunması, hiçbir tarihin zamanındaki hadiseleri yansıtmaması ve özellikle Türkçe olarak yazılmamış olmasıdır. Yarattığı başlıyıp döneminde kadar getirdiği eserine *Kitâb-ı Cihannümâ* adını verdiğini ve ilk beş bölümü II. Mehmed, Oğuz Han'dan başlayıp kendi zamanına kadar gelen Osmanlı Devleti tarihini ise II. Bayezid devrinde temize çektiğini belirtir (*Cihannümâ*, I, 7). Neşrî eserini muhtemelen 898 (1493) yılında bu padişaha takdim etmiştir. Nite-